

ברוסיה הכל נזיל, מטורף, מסוכן

ראיון טלפוני עם המשורר הרוסי אנדריי וזנסנסקי

19.3.1993

העימות בסוף השבוע שעבר בין בוריס ילצין לבין הפרלמנט וועידת הסובייט עליון, נראה, לכאורה, כסופני. הספקולאציות לגבי מלחמת אזרחים גברו ועימן השאלות אם תם עידן ילצין. אבל עידן ילצין ברוסיה אינו רק בתחום הכלכלה, הפוליטיקה והחברה, הוא לא פסח גם על הספרות. האילוצים הכלכליים הביאו את הקץ על קאריירה אגדית של משוררי-צמרת, שמכרו מהדורות בנות 300 אלף עותקים בן-יום וקראו שירים לפני קהלי רבבות במוסקבה, בלנינגראד ואפילו בסיביר. ההצלחה הכספית המזהירה של משוררי מה שהייתה ברית-המועצות, נושא קלאסי לקינאתם של כל משוררי המערב (למעט,

וונסנסקי

אולי, אלן גינסברג, שהצליח למכור את "קדיש" עד היום במאתיים אלף עותקים) נתמתנה עד נגדעה. היום יש מציאות אחרת, לא סטאלינית, לא ברז'נייבית, אפילו לא גורבאצ'ובית. יש מציאות ילצינית, ומשמעותה החמורה היא, שברוסיה קיים שוק חופשי וקפיטאליזם מוצהר, אם גם רחוק מלהזכיר את זה המערבי, האמריקאני או היפאני. שוחחתי טלפונית עם אנדריי וזנסנסקי, אחד משני המשוררים הרוסיים הידועים ביותר היום (בצד יבגני יבטושנקו) במטרה לקבל תמונה כוללת על מצב הסופרים שם.

• • •

מה קורה אצלכם עכשיו?

המצב הוא פראדוקסאלי. פעם הייתה צנזורה תוכנית, היום יש צנזורה כלכלית. פעם נלחמת על כל שורה ועל כל בית, היום אתה נלחם על כל רובל. המשחק השתנה.

איך אתה, אישית, מסתדר עם מצב, בו מהדורות-ענק של 300 אלף עותקים נהפכו לסיפור עבר בלתי הפיך ושאתה נאלץ היום להתמודד עם מהדורות מזעריות של אלף עותקים בלבד?

הבעיה היום היא לא ספרים. על ספרים אין מה לדבר. הבעיה היום היא כתב העת והתחרות ביניהם. הסיפור של הספרים נגמר בינתיים.

למה אתה בדיוק מתכוון?

יש כתב עת לספרות צעירה בעריכת אנדריי דימנטייב, שאותו פגשתי בארוחת הערב שלנו במוסקבה במלון "אינטרקונטיננטל", ב-1990. אז, לפי שלוש שנים הופץ כתב עת זה (ונמכר, כמובן) בשלושה מליון עותקים. היום הם מוכרים מאה אלף, והם מאושרים.

מאושרים, אתה אומר?

שמע, לאחרים יש פחות. "זנאמיה", למשל הופץ במיליון עותקים, והיום הוא מגיע לפחות ממאה אלף, וזהו. אתה צריך להבין, היום זה שוק פרוץ. מוכרים כל דבר שנדפס על נייר: פורנו, רדיקאליזמים, עיתונים ליבראליים. כולם מנסים למכור, והחופש מקדם את המכירות. אבל הכיס מוגבל, אז השירה נאלצת לוותר.

ואין עיתונים ליבראליים, שמוכרים הרבה? מה עם "אוגונוק", למשל, עם המערכת הליבראלית שלהם והחידושים בפורמאט?

"אוגונוק" נעצר. שם המשחק היום הוא, למשל, "מוסקובסקי קומסומוליץ", לצעירים פתוחים פוליטית ומינית ולאנרכיסטים למיניהם. אבל גם הוא ירד משני מיליון לקצת יותר ממיליון, וזה המון. זהו יומון, ויש בו ארבעה עמודים בלבד. בקיץ הקדישו לי עמוד שלם – 25 אחוזים מהעיתון, משהו מדהים. כך שהשירה אומנם איבדה לקוחות, אבל גם נעשתה יותר פופולארית, בגלל התחרות הכלכלית. זהו מן פראדוקס, שמאפיין קפיטאליזם ברבארי עם הדמיות לפיאודאליזם של ימי-הביניים.

כמה שילמו לך בעד עמוד כזה?

עשרת אלפים רובל, שקשה לשערך אותם בדולרים. אבל תביא בחשבון, שמשכורת של מהנדס היא 500 רובל לחודש, אז קיבלתי עשרים משכורות הנדסיות על עמוד אחד.

אבל לא כל יום מציעים לך עמוד כזה.

נכון, לא כל יום ולא כל שנה, אז נאלצים לעשות עבודות צדדיות, כמו תוכניות טלוויזיה, למשל.

מדוע קשה לך, נפשית ורציונאלית, לדבר על רובלים במושגים של דולרים?

הדולר ברוסיה היה והינו מיסטיקה אחת גדולה. יש לו משמעות שמעל ומעבר לשיערוכים. דולר הוא בפשטות הרבה כסף רוסי או הרבה מאוד כסף רוסי. דולר באמריקה זה פפסי קולה. שני דולר ברוסיה זו ארוחת ערב כבדה. אין מילון בנקאי שמתווך בין מצב הדולר מחוץ לרוסיה לבין מעמדו אצלנו. הירוק הזה, כפי שכתבת במאמר על מוסקבה ב-1990 ב"ידיעות אחרונות", משגע אותנו. הוא מאגיה.

מיהם השמות המובילים בין משוררי רוסיה כיום?

אקוז'אבה, יבטושנקו, וזנסנסקי.

ואיך מתקיימים השמות האלה היום?

ברוסיה היום אתה יכול לזכות בתהילה, אבל בלי כסף, כמו במערב מאז ומתמיד. אם אתה רוצה גם לעשות כסף אי אפשר להסתפק בשירה. אתה חייב ליהפך, למשל, גם לסנסציה מינית. הערך המוסף שלך היא הטלוויזיה. תהיה כוכב תיקשורת – שם יש כסף, לא בספרים. המהדורה האחרונה של ספרי החדש היא בת אלף עותקים בלבד, אבל היא ממוספרת, וכל עותק

נמכר במאה דולר. זה רק לעשירים, ויש עשירים ברוסיה. יש גם לא עשירים, שמשקיעים משכורות חודשיות שלמות בספר, שנחשב לרכוש. הם יכולים למכור אותו ברווח גדול כעבור זמן קצר או הארוך.

אתה היחיד שמוכר במחירים כאלה?

מה פתאום? היום מחיר טוב לספר יכול להיות אפילו 500 רובל. יוסיף ברודסקי, למשל, חתן פרס נובל, מוכר ב-300-400 רובל העותק.

שמעתי שעותקים של ספרך החדש נמכרים גם במכירות פומביות.

נכון, וזה עיקר הרווח. אם דיברתי על מאה דולר לעותק – זה רק תיאורטי. קשה להשיג עותקים כאלה במכירה פתוחה וחופשית. יש מכירות פומביות, ואז עותק יכול להגיע ל-17 אלף רובל, למשל, שהם כמאתיים דולר, אבל זוהי גם משכורת ממוצעת לעובד בשנה שלמה.

ומה בעניין קריאות השירה הגדולות, לפני רבבות אנשים?

נגמרו. אתה לא יכול להזמין היום קהל של רבבות לכיכר האדומה במוסקבה, למשל, לשמוע שירה, כי כל המוחים והאנרכיסטים למיניהם ימלאו את המקום בשלטים ובסימאות. אנשים רק מחפשים הזדמנות להפגין, וקריאת שירה היא הזדמנות לפלישה של מפגינים. אין יותר פרטיות לקריאת שירה.

ובכל זאת, מה עושים?

קוראים מחוץ למוסקבה, למשל בסיביר, לא בשביל כסף, אלא בשביל כרטיס הטיסה. קראתי לפני קהל של אלפים, והמארגנים גבו את הכסף – עשרים אלף דולר או משהו כזה, שנתרמו בהסכמתי למועדונים ספרותיים ברחבי סיביר. אז טסתי, קראתי וטסתי בחזרה, כך שכולם מאושרים, כולל אני.

לפני מי אתה קורא עכשיו?

אני מעדיף היום קהלים קטנים, 500 או משהו כזה, קצת יותר מאשר היו לי ב"צוותא" בתל-אביב. זה מספיק, גם מבחינת ריכוז תשומת הלב וגם מבחינה כספית. אני לא רוצה לנאום שירה באצטדיון ושיחטפו לי מהיד את המיקרופון וישמיעו סיסמאות אנטישמיות או אנרכיסטיות. מוותר על הכבוד.

איך בכל-זאת אתה מסתדר עם השינוי הגדול בחייך? מכרת מאות אלפים, ואתה מוכר אלף. קראת לפני עשרות אלפים, ואתה קורא לפני חמש מאות.

לפני גורבאצ'וב, ובעיקר לפני ילצין, לא היה צורך למכור מאות אלפי עותקים, כדי להתקיים משירה. אפשר היה להתקיים שנה שלמה גם ממכירת עשרת אלפים עותקים, ויש הרבה משוררים שמכרו כמויות כאלה. אבל יש כאן מלכוד: המהדורות, גדולות ככל שהיו, היו חד פעמיות. נמכרו בן-יום, אזלו, ואיש לא יזם מהדורות חדשות. מין צנזורה ביורוקרטית כזאת, מין מינון מוזר של הפצה, מחווה חד-פעמית של מו"ל או אדמיניסטרטור. היום הסיפור נגמר. אין מהדורות כאלה, לא מאות אלפים ולא עשרת אלפים, אלא רק מאות בודדות או אלף, כמו הספר האחרון שלי.

ומה המצב בפרוזה?

גם מפרוזה אי-אפשר לחיות. יש פופוליזם אנרכיסטי, אנטי-אליטיסטי. יש שוק חופשי. מה שעובר עכשיו על המשוררים ברוסיה הוא מה שעובר כל השנים על המשוררים במערב. אבל במערב המצב אפילו יותר טוב פראדוקסאלית, כי ברוסיה אין מענקים ואין מילגות. ברוסיה יש קפיטאליזם ברבארי של המאה התשע-עשרה, בצירוף אלמנטים פיאודליים.

אז אפשר לומר, שנבואת מרשל מקלוהן על גויעת גלאקסיית גוטנברג מתקיימת היום ברוסיה?

ייתכן מאוד. אבל ההתעניינות בספרות באה פתאום מכיוון התעשייה. יש לנו חברת רכב, מהגדולות ברוסיה, "לוגובאז". בסתיו האחרון היא אירגנה פרסים לספרות, ציור ומוסיקה, בסך הכל חמישים אלף דולר, עם מקסימום חמישה חתני פרס. זה משהו, לא? אני ישבתי בחבר השופטים.

מה קורה עם איגוד הסופרים, שאתה אחד ממזכיריו? הרי אתה ויבטושנקו תמכתם בביטולו.

יש שני איגודים, שמרני וליבראלי. אני אחד ממזכירי הליבראליים. אבל איגודים אלה הם חסרי משמעות, והיום אין להם אפילו כסף להזמין, למשל אותך, למוסקבה, כמו שהזמינו אותך ב-1990. היום מועדון "פאן" במוסקבה הוא מרכז הכוח, ואנדריי ביטוב הוא סגן הנשיא.

זה זמן טוב לבקר עכשיו במוסקבה?

בעייתי. כרטיסי ה"אירופלוט" זולים מאוד, אבל המלונות יקרים מדי – 300-400 דולר ללילה, לא כולל ארוחת בוקר.

אז, לסיכום, איך אתה מרגיש ברוסיה ה'מיולצנת'?

אני מרגיש יותר טוב עכשיו, כי יש חופש אמיתי, לא רק ספרותי, אלא גם תרבותי ופוליטי. אני יכול לכתוב ולפרסם כל מה שאני רוצה. אולי אפילו בלי כסף, אבל עם הרבה יותר חירות.

אבל אתה טוען שזהו קפיטאליזם ברבארי ופיאודלי. אז איזו דמוקרטיה זו?

דמוקרטיה ברבארית-אנרכיסטית. אתה יכול לכתוב ולקרוא היום כל דבר שעולה על דעתך. כמו בניו-יוק (כמעט). איש לא מתגעגע אל העבר. העבר מת. רק הזקנים, הדיכאוניים ואלה שאבד עליהם הכלח מתגעגעים אל העבר. לא אני, לא יבטושנקו, לא אקוז'אבה, לא אחרים.

אתה נשמע לי באופוריה.

תשמע טוב, דוד, אני ממש מאושר. אני מאושר מכתיבתי, לא מארצי.
המצב בארצי קשה. אנשים לידי סובלים. יש פשעים חמורים. רוסיה על סף
מלחמת אזרחים. מי יודע מה יהיה כאן בעוד חודשים אחדים. מי יודע
איפה אני אחיה. הכל נזיל, מטורף, משתנה, מסוכן.